

**Egy polihisztor
szellemi
hagyatéka** Várkonyi Péter:
Várkonyi Nándor öröksége,
Széphalom Könyvműhely,
2014.

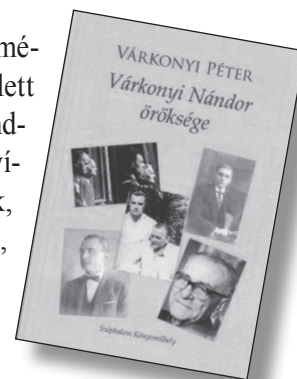
Jelen kötet összeállításával a szerző a nagy műveltségű és kiváló emberi tulajdonságokkal rendelkező pécsi irodalomtörténész, Várkonyi Nándor fiaként arra vállalkozott, hogy megteremti édesapja személyes életének és szakmai pályafutásának szellemi szintézisét. A mű különlegességét ily módon mindenekelőtt az adja, hogy nem egy szokványos életrajz, amely az életút főbb periódusainak és állomásainak pusztán felsorolásával kíván hű képet adni „hőséről”, hanem folytonos intellektuális párbeszédet alakít ki mind az olvasóval, mind pedig Várkonyi Nándor alkotó munkásságával. Ennek oka főként abban keresendő, hogy a szerző saját hivatása és világnézeti beállítódása (az emberi lét alapproblémáit a klinikai pszichiátria nézőpontjából vizsgáló tudós) okán minden esetben elmélyült alaposággal közelít azokhoz az ontológiai, történetfilozófiai, teológiai, biológiai, antropológiai, pszichológiai és szociológiai problémákhoz, amelyek a Várkonyi-életmű gondolati háttérét képezik.

A műfajilag és tematikusan egyaránt heterogén mű sokféle eltérő jellegű elemből tevődik össze: tudományos folyóiratba illő szaktanulmány, filozófiai kérdéseket boncolgató esszé, személyes emlékeket feltáró interjú-beszélgetés, aforizma-formába foglalt elmélkedések az emberi létmód alapkérdéseiről és az egyéni, személyes élet jelentéséről, értelméről. A kötet magvát az ember mint a természet egészétől specifikus tulajdonságai révén elkülönülő kozmikus lény filozófiai lényegére irányuló reflexiók alkotják. *Az elveszett Paradicsom* című Várkonyi Nándor-műre referáló, kommentár-jellegű szövegrész szervesen összekapcsolódik a tudós általános világképét elemző passzusokkal: az emberlét fizikai és biológiai feltételeit, az onto- és filogenezis folyamatát tárgyaló fejezeteket az ember világban betöltött helyére, szerepére, illetve immanens és transzcendens sorsára vonatkozó eszmefuttatások követik: „[Az ember] egyedülálló helyet foglal el a természetben, mert alkata legközelebb áll valamennyi élőlény között a természet, a kozmosz harmóniájához. Tragédiája, hogy öntudata révén »kiemelkedett« ebből, és a természet

legharmonikusabb lényéből a természet «ura» lett. [...] Uralkodója lett a földnek, meghódítja a Naprendszer, de amilyen mértékben irányítója a természeti folyamatoknak, oly mértékben veszt el kapott, természettel harmonizáló viszonyát.” A fejlődésgondolat interpretációjában C. G. Jung és Teilhard de Chardin gondolatai kiemelt jelentőséggel bírnak, mivel rávilágítanak arra, hogy kizárólag szigorú tudományos módszerek segítségével a humán lét sajátosságai nem ragadhatók meg: ehhez a metafizikai és mitikus magyarázatok éppúgy szükségesek.

A Várkonyi Nándor-életmű gazdag eszme- és tudománytörténeti háttérének bemutatásakor a szerző édesapja egyik fő művére, a *Sziriat oszlopa*ira hivatkozik: „Kétségtelen, hogy Jung pszichológiája a szerzőnek az emberi psziché struktúrájáról kialakított képében nagy szerepet játszik. Ez természetes, hiszen szervesen illeszkedik abba.” Az ember rendeltetését kutató filozófiai reflexiókban a vallás fenoménje és a hozzá kapcsolódó mitológikus és metafizikai koncepciók kitüntetett szerepet játszanak, mivel rávilágítanak az emberi létmódtól elválaszthatatlan értelemkeresés nélkülözhetetlen fontosságára az individuum és a környező világ kapcsolatában. Ily módon a legfontosabb gondolati csomópont, amely egyben a munka egészének tematikus keretét is jelenti, az ember és a világ viszonyának filozófiai értelmezése, amely egyrészt történeti, más tekintetben egzisztenciális vonatkozásokkal egészül ki. A történetiség dimenziója az említett fejlődéstörténeti aspektus mellett a modern civilizációval szükségszerűen együtt járó hanyatlási tendenciákat is felmutatja: Oswald Spengler kultúrformológiai elmélete a szerző gondolatmeneteinek fókuszpontjában áll.

A szerző aggódva tekint az emberiség jövőjére, mivel világosan látja a technikai civilizáció szinte korlátlan terjeszkedéséből származó veszélyeket: az ember saját akarata korlátlan érvényesítésére tör, gögje elfedi előle a természet benső értékét, és gátlástalanul pusztítja azt. E folyamat azonban egy ponton a visszajára fordul, a természet „bosszút áll” a megbontott harmóniáért: „A természet mindig «erősebb», mindig »okosabb« lesz az embernél, mert a természet nem emberszabású. A természet alaptörvénye az egyensúly, és ha ezt megbontják, a természet ezt

mindig helyreállítja.” Az emberi létállapot egzisztenciális szempontú értelmezésének legfontosabb mozzanata a *condition humaine* megszüntethetetlen és meghaladhatatlan végessége, amely a halálról való tudásban ölt explicit formát.

E témakörök áttekintésekor az olvasó egységes képet kap a szeretettel és megbecsüléssel áthatott apa-fiú kapcsolatról – amely a szerző személyes életének egyik legfontosabb alappillére, valamint Várkonyi Nándor irodalom- és kultúrtörténeti munkásságáról is, amelyen keresztül feltárulnak a XX. századi magyar szellemi élet azon fontos mozzanatai, melyek a szerző életére és világnézetére szintén döntő hatást gyakoroltak. Ezek között a legfigyelemreméltóbb a Kodolányi János és Várkonyi Nándor közti mély és őszinte barátság, amely nem pusztán az apa szakmai munkásságára gyakorolt döntő hatást, hanem olyan tehetséges kortársak szellemi fejlődésére is, mint Rajnai László, Rába György vagy Bécsy Tamás.

Összességében elmondható, hogy az olvasó, akár folyamatosan, részről részre haladva, akár egyes egységeket kiragadva tanulmányozza a könyvet, mindenképpen sokoldalú intellektuális élményben részesül,

emellett – valamennyi hivatkozott diszciplína területén nyitottá válik további ismeretek befogadására. Ez kiváltképpen érvényes az ember biológiai és pszichológiai lényegfogalmára, valamint a világegyetemben elfoglalt metafizikai pozíciójára vonatkozó fejtegetésekre. E ponton tárul fel a mű legnagyobb értéke: az ember lényegéről folytatott diskurzus keretei között eredményesen kapcsolja össze az egzakt matematikai alapokon nyugvó természettudományos ismereteket az emberiség humán kultúrateremtő tevékenységére támaszkodó szellemtudományi megközelítéssel.

A kötet gyenge pontjaként emelhető ki a szöveg nyomdai munkálatai során ejtett elírások, helyesírási és egyeztetési hibák időnként zavaró jelenléte, néhány helyen bizonyos gondolati tartalmak ismétlődése, illetve egyes tudományos problémákra vonatkozó érvelésekben a fogalmi és módszertani szabatoság hiánya. Elsősorban erre vezethetők vissza a tudományos kérdéseket taglaló fejezetekben is előforduló túlzottan elfogult és olykor pontatlan állásfoglalások. E fogyatékoságok azonban elhalványulnak a mű értékeinek fényében.

Tóth Gábor

Angyali valóság, titok-valóság

Tóth Sándor:
Följegyzések a hegyen,
Szent István Társulat, 2014.

Ha Tóth Sándor legutóbbi prózakönyvének teológiai-néprajzi-irodalmi fogantatású kötetnyitó írását olvasza az ember, abban a szellemiségben mártózik meg már a „belépés” pillanatában, amely könyve egészére meghatározóan jellemző. Hogy mi ez a szembetűnő jelenség? A hatalmas ismeretanyag, a könnyed és merész asszociatív készség, a különféle művészeti ágaknak meglepő, s mégis magától értetődő egymás mellé rendelése. Így csak az képes írni, aki maga is félig a föld felszíne fölött jár, kinek alapélménye eredendően metafizikai, aki az elme számára felfoghatatlant próbálja rendszerbe fogni, egységben láttatni. Ebben a világképben minden mindennel összeér, egymást erősíti; a legegyszerűbb tárgy is önmagán túlmutató jelentéssel bír. A külső és belső világ egymásra hangolódásának megléte elengedhetetlen feltétele a dolgok, történések rejtett szálainak felfedezésére.

A már említett kötetnyitó írás, az *Angyali valóság* Rimay Jánosnak a Balassi-fivérek, Bálintot és Ferencet megidéző epicédiumával indul, egészen konkrétan a Raphael főangyal közbenjárását kérő isteni beavatkozás soraival. (Zrinyi örökli meg és viszi tovább ezt a toposzt jó félszázaddal később a *Szigeti veszedelemben*.) Az angyal közvetítő szerepének ősforrását Tóth Sándor nem is annyira a *Bibliában* jelöli meg elsődlegesen, hanem az embernek abban az igyekezetében, hogy a kozmosz részecskéi között elhelyezze őt is, az angyalt, aki létével, küldetésével, jószolgálatával valamiféle rendet teremt a világban. Az Erdélyi Zsuzsanna által felkutatott archaikus népi imádságok alvó kincsei között szép számmal találunk olyan esti imádságokat – erre Tóth Sándor is kitér esszéjében –, amelyekben az angyal az ember mindennapjainak szakrális védelmét teremt meg.

A metafizikus érzékelés és gondolkodás a transzcendentális felé nyit utat. Ennek kapcsán beszél Tóth Sándor arról, hogy létezik olyan élet (a kevesek, a kiválasztottak élete), amely mindvégig magában őrzi

